

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
доктору юридичних наук, доценту Ользі ШАЙТУРО
61022, Харків, майдан Свободи, 4*

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук,
професора Дудорова Олександра Олексійовича
на дисертаційне дослідження Самойлова Євгена Юрійовича
«Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню)
майна, одержаного злочинним шляхом,
вчинюваній з використанням віртуальних активів»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань «Право» зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена суспільною небезпекою відмивання злочинних доходів, яка, своєю чергою, визначається низкою чинників. Так, унаслідок легалізації зазнають шкоди складники економіки країни – макроекономічна, фінансова, інвестиційна, виробнича тощо. Водночас негативний вплив відмивання «брудних» доходів не обмежується економічною сферою; не менш небезпечними є й інші загрози, зокрема зростання корупційних проявів, підвищення рівня злочинності, збільшення її економічного і політичного впливу, ускладнення викриття латентних злочинів.

Інтеграція економічних систем різних держав, цифровізація економіки, виникнення новітніх фінансових інструментів, розвиток високих технологій – всі ці чинники можуть мати і «зворотний бік медалі», використовуватися не лише у правомірних цілях. У сучасних умовах операціями, здійснюваними для відмивання, нерідко є транзакції з віртуальними активами, які ускладнюють ідентифікацію тих, хто вчиняє такі операції, і заплутують відстеження останніх. Попри те, що інноваційні технології та публічні блокчейни забезпечують швидкі, дешеві і прозорі транзакції, злочинці також використовують віртуальні активи (зокрема криптовалюти) для відмивання через їхню транскордонність і швидкість. Анонімність, яку пропонують нові фінансові інструменти, також

робить їх привабливим інструментом для відмивання.

Відповідно, уповноважені державні органи мають з'ясувати, як віртуальні активи «вписуються» у правовий режим протидії відмиванню, розроблений головним чином для традиційних фінансових інструментів. У нашому дедалі все більш діджиталізованому та економічно інтегрованому світі постає питання, чи здатні технологічно інноваційні інструменти (із віртуальними активами включно) ускладнити заходи фінансового моніторингу і протидії відмиванню з боку національних регуляторів і правоохоронних органів. Цифрова реальність, яка активно змінює життя сучасного суспільства і кожного з нас, породжує нові виклики у сфері протидії відмиванню, вимагає від державних інституцій вжиття адекватних та ефективних заходів.

В юридичній літературі (М. Карчевський, 2025) підкреслюється, що в сьогоденній Україні незавершене і фрагментарне правове регулювання використання віртуальних активів супроводжується їхнім фактичним використанням для вчинення кримінальних правопорушень; причому простежується чітка тенденція до зростання як кількісних, так і якісних характеристик таких посягань. Українська правова система тільки наближається до відповідних європейських стандартів, поступово долаючи розрив між темпами цифровізації фінансового сектору і готовністю системи кримінальної юстиції адекватно реагувати на нові форми злочинності.

У затвердженому наказом Державної служби фінансового моніторингу України від 22 грудня 2025 р. № 116 Типологічному дослідженні на тему: «Ризики та загрози легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму в умовах військової агресії російської федерації – 2025» суголосно відзначається, що Інтернет і цифрова інфраструктура перетворилися з допоміжного інструменту на повноцінне середовище вчинення злочинів, а питання належного регулювання і нагляду за діяльністю провайдерів послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, залишається проблемним. Відсутність спеціального законодавства, а також повноцінної системи ліцензування та нагляду, як і обмежені можливості

застосування ризик-орієнтованого підходу, створюють вразливості, які активно використовуються злочинними угрупованнями. Цікаво, що у згаданому аналітичному матеріалі виокремлено спеціальний розділ (4.8), який присвячений відмиванню злочинних доходів із використанням віртуальних активів та в якому позначені такі ключові тенденції: зростання використання стейблкоїнів; активізація децентралізованих фінансових сервісів; використання нерозміщених гаманців; прямі перекази між користувачами без участі бірж і застосування міксерів.

За вказаних обставин актуалізуються наукові дослідження, спрямовані на вивчення особливостей кримінально-правової протидії відмиванню, вчинюваному саме з використанням віртуальних активів.

З огляду на те, що в українському законодавстві чітко окреслений проєвропейський напрям зовнішньої політики, національна правова система має враховувати юридичні норми, принципи і стандарти, вироблені в межах таких найвпливовіших на теренах Європи структур, як РЄ та ЄС, зокрема у сфері кримінального права. Так, у ст. 20 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої, йдеться про посилення співробітництва у сфері запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів і фінансуванням тероризму. З цією метою Сторони забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) і стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті ЄС. Підпунктом «г) Криміналізація та розслідування відмивання грошей» п. 4.3 «Боротьба з організованою злочинністю (загальні засади боротьби з організованою злочинністю)» розділу IV «Юстиція свобода та безпека» Дорожньої карти з питань верховенства права (стратегічний документ, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС) передбачено стратегічний результат «1. Ефективність розслідування та кримінального переслідування легалізації (відмивання) майна

підвищено». Для досягнення цього стратегічного результату визначено, зокрема захід «5. Проведення ефективних досудових розслідувань, забезпечення розумних строків судового розгляду, зменшення кількості нерозглянутих справ у кримінальних провадженнях щодо відмивання грошей, що призведе до надійного обліку (*track record*) остаточних вироків».

У висновку Європейської комісії щодо надання Україні статусу кандидата в члени ЄС зу від 17 червня 2022 р. звернута увага на необхідність гарантування того, що законодавство України про боротьбу з відмиванням грошей відповідатиме стандартам FATF. Європейська комісія відзначила, що проблеми у цій сфері стосуються віртуальних активів, кінцевого бенефіціарного володіння і нагляду за небанківськими установами, а також розслідування та судового переслідування основних схем відмивання.

Зумовлене сприйняттям європейських стандартів ухвалення Закону України від 6 грудня 2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який, до речі, запровадив нову категорію суб'єктів первинного фінансового моніторингу – постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, і викладення в редакції цього Закону ст. 209 КК, яка рельєфніше (порівняно з попередньою редакцією) відбиває ідею «автономного» відмивання, а також містить низку інших серйозних новел, викликало черговий сплеск інтересу науковців до цієї «багатостраждальної» кримінально-правової заборони. Її теоретична оцінка відзначається контроверсійністю, а практика застосування ст. 209 КК характеризується низкою суперечливих тенденцій.

Так, складно не погодитися з оцінкою Н. Гуторової частини вироків, винесених за ст. 209 КК, як абсурдних рішень, постановлення яких лише імітує кримінально-правову боротьбу з відмиванням. Вести за цих обставин мову про ефективність такої боротьби (протидії), на жаль, не доводиться навіть при тому, що кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 209 КК щорічно зростає. Показово, що у Плані заходів, спрямованих на запобігання виникненню

та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року (План затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1207-р) зазначається, що очікуваним результатом здійснення заходу, передбаченого п. 16 цього Плану (підготовка узагальненої судової практики за кримінальними провадженнями у справах із легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом), є вироблення єдиного підходу до застосування судами законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Актуальності темі, досліджуваній у дисертації Є. Самойлова, додає і та обставина, що своє бачення проблематики кримінально-правової протидії відмиванню «брудних» доходів запропонувала робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президенті України, яка, хоч юридично і припинила існування, фіналізувала свої високоінтелектуальні зусилля та представила на суд професійної спільноти підсумковий варіант проєкту нового КК (на момент підготовки цього відгуку – контрольний текст проєкту станом на 1 травня 2026 р).

Оптимальність відповідних формулювань потенційного кримінального закону, які, на переконання розробників проєкту КК України, чи не ідеально узгоджуються з Директивою (ЄС) 2018/1673 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2018 р. про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права, як й інші напрацьовані наукою пропозиції *de lege ferenda*, пов'язані з кримінально-правовою характеристикою легалізації, потребують розгорнутого і поглибленого теоретичного осмислення, що можливо тільки у форматі повноцінного монографічного дослідження, яким і є кваліфікаційна наукова праця Є. Самойлова.

Новизна представлених теоретичних результатів проведеного дослідження, їх наукова обґрунтованість та відповідність темі дисертації,

рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Новизна здобутих результатів головним чином визначається тим, що дисертація Є. Самойлова є першим монографічним дослідженням, в якому розкрито особливості кримінально-правової характеристики відмивання злочинних доходів, вчинюваного з використанням віртуальних активів, та, з огляду на цифровізацію відповідних злочинних практик, визначено напрями вдосконалення кримінального законодавства України і практики його застосування.

До наведених у дисертації положень, які характеризуються (повністю або частково) новизною і достатньою мірою аргументовані здобувачем, є підстави віднести положення про:

підвищену суспільну небезпеку, притаманну відмиванню «брудних» доходів, вчинюваному з використанням віртуальних активів, і потребу врахування цієї обставини (способу) при диференціації (а не лише при індивідуалізації) кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК України;

надмірні деталізованість і казуїстичність описання об'єктивної сторони легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, у чинному КК України і доцільність спрощення законодавчого описання досліджуваної кримінально-правової заборони;

відсутність підстав для інкримінування порушення чинної редакції ст. 209 КК України, якщо відмите майно було отримане внаслідок вчинення кримінального проступку;

необхідність виваженого тлумачення принципу *non bis in idem* при застосуванні ст. 209 КК і пов'язаних з нею кримінально-правових заборон;

доречність розширення кола кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак відмивання за рахунок вказівки на його вчинення спеціальними суб'єктами, а саме фізичною особою – суб'єктом первинного фінансового моніторингу, уповноваженою особою юридичної особи – суб'єкта первинного фінансового моніторингу та службовою особою суб'єкта державного

фінансового моніторингу;

мету як обов'язкову (хоч й імпліцитну) суб'єктивну ознаку легалізації (відмивання) «брудних» доходів за чинною редакцією ст. 209 КК України;

доцільність оптимізації санкцій різних частин ст. 209 КК України, зокрема конструювання санкції ч. 1 цієї статті як альтернативної.

Наукова обґрунтованість переважної більшості положень, які становлять наукову новизну (с. 21–25), і загальних висновків (с. 185–199), що відповідають сформульованій темі дисертації, забезпечується широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, веденням коректної полеміки, використанням низки різноманітних методів пізнання (с. 20–21), вдало підібраних з урахуванням предмета дисертаційного дослідження, продуманою логікою викладення матеріалу, яка дала змогу автору виконати поставлені перед собою мету і завдання (с. 18–19).

У своїх міркуваннях здобувач спирається на здобутки кримінально-правової та кримінологічної науки, статистичні дані, положення цивільного та іншого регулятивного законодавства, досвід зарубіжного законодавця (аналіз цього досвіду доречно здійснюється в окремому підрозділі), міжнародно-правові документи, практику ЄСПЛ і Суду Справедливості ЄС, законопроекти і супровідні матеріали до них. Авторська оцінка проекту нового КК України як важливого (знакового) теоретичного джерела загалом відзначається виваженістю, а критика його окремих положень – конструктивністю.

Здобувач також активно послуговується здобутками економічної науки та напрацюваннями Державної служби фінансового моніторингу України.

Текст дисертації містить численні посилання на матеріали судової практики, яким дається критична оцінка та за допомогою яких вдало ілюструються законодавчі і теоретичні положення.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю.

Дисертація Є. Самойлова є самостійним оригінальним дослідженням, що

відповідає засадам академічної доброчесності. Порушень останньої у формі плагіату, фабрикацій чи фальсифікацій у дисертації не виявлено. Використання праць інших авторів у дисертації супроводжується належними посиланнями.

Водночас ознайомлення із дисертацією Є. Самойлова дає змогу висловити **окремі побажання і критичні судження.**

1. Дисертант послідовно і наполегливо обстоює тезу про підвищену суспільну небезпеку відмивання, вчинюваного з використанням віртуальних активів, і необхідність врахування цієї обставини (способу) при диференціації кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК України. Мається на увазі запровадження нової кваліфікуючої ознаки відмивання – вчинення злочину з використанням новітніх технологій, зокрема віртуальних активів (с. 22, 71, 100, 157–158, 188 та ін.).

Не зовсім зрозуміло, однак, чому здобувач, вважаючи, що таке осучаснення кримінального закону має бути зроблено у перспективі (у майбутньому) і формулюючи авторську редакцію досліджуваної кримінально-правової заборони, уникає висунення конкретної пропозиції *de lege ferenda*, спрямованої на вирішення цієї злободенної кримінально-правової проблеми. Адже з тексту дисертації Є. Самойлова та інших релевантних джерел, зокрема вказаних у вступній частині цього відгуку, однозначно витікає, що «майбутнє» з його новітнім трендом цифровізації відповідних злочинних практик вже настало.

Обстоюючи (як з'ясувалося, у постановочному плані) ідею диференціації кримінальної відповідальності за відмивання, вчинюване з використанням віртуальних активів, дисертант як на такий собі взірець для наслідування посилається на ч. 4 ст. 190 КК України, якою передбачено посилену кримінальну відповідальність за шахрайство, вчинене «шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки» (с. 58, 71). Проте нині (на відміну від ситуації, яка мала місце на момент ухвалення у 2001 р. чинного КК України) цей кримінально-правовий припис, не відповідаючи фактичному рівню застосування сучасних інформаційних відносин і не забезпечуючи адекватного кримінально-правового відображення рівня розвитку

суспільних відносин, є відвертим анахронізмом, якого слід позбутися.

Подолання «хронічного відставання кримінального законодавства» має здійснюватися завдяки використанню універсальних категорій, здатних охоплювати і сьогоденні, і майбутні технологічні форми протиправної поведінки. З огляду на слушну доктринальну вимогу технологічної нейтральності кримінального закону і предмет дисертаційного дослідження, його автору варто було з-поміж іншого зосередити свої зусилля на формулюванні відповідної кваліфікуючої ознаки відмивання, яка б, з одного боку, адекватно відображала реалії сьогодення та, з іншого, за можливості, не повторила сумнозвісну долю положення про шахрайство, вчинюване у спосіб використання ЕОТ.

2. Покликаючись на чинне регулятивне законодавство, дисертант стверджує, що віртуальні активи не є грошима, окремою річчю або сукупністю речей; водночас вони розглядаються як предмет, що обумовлює виникнення майнових прав та обов'язків, які згідно зі ст. 190 ЦК України є майном; відповідно, віртуальні активи визнаються предметом злочину, передбаченого ст. 209 КК України (с. 89–90, 190). Проблема, однак, полягає в тому, що нормативні визначення поняття віртуального активу – і як нематеріального блага, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі (Закон України від 17 лютого 2022 р. «Про віртуальні активи»), і як цифрового вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей (Закон України від 6 грудня 2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»), підкреслюють *немайновий характер* віртуальних активів, через що вони (визначення) не можуть не підважувати викладену позицію здобувача.

Зверну увагу на те, що у частині позначення предмета відмивання нині має місце неузгодженість понятійного апарату, використаного у різних складниках

вітчизняного антилегалізаційного законодавства: на відміну від ст. 209 КК України, основний «профільний» Закон про відмивання послуговується ширшим (ніж майно) поняттям: під доходами, одержаними злочинним шляхом, у ньому розуміються будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості (п. 23 ч. 1 ст. 1 Закону від 6 грудня 2019 р.). Показана неузгодженість, до речі, усувається у проєкті нового КК України: а) в його ст. 6.3.24 фігурують активи (доходи), які одержані шляхом вчинення предикатного діяння і поняттям яких в антилегалізаційному законодавстві, як уже зазначалося, охоплюється і майно (рухоме і нерухоме), і майнові та немайнові права; б) у запропонованому у глосарії визначенні поняття активів (доходів) (п. 1 ч. 2 ст. 1.1.1) прямо фігурують нематеріальні активи, зокрема в криптовалютах.

Поза увагою здобувача залишився і Закон України від 10 серпня 2023 р. «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав», на підставі якого: в перелік об'єктів цивільних прав включено цифрові речі; встановлено, що ці об'єкти можуть існувати у матеріальному світі та/або цифровому середовищі; ЦК України доповнено ст. 179-1 «Поняття цифрової речі»; віртуальні активи визнаються різновидом цифрової речі, яка (треба так розуміти) відрізняється від «звичайної» речі. Зі змісту статей 177 і 179-1 ЦК України, змінених відповідно до Закону від 10 серпня 2023 р., висновок про належність віртуальних активів до майна чітко не впливає. Ба більше: згадані у ст. 190 ЦК України складники майна – річ, сукупність речей, майнові права та обов'язки – поняття з різним юридичним змістом. Якщо ж віртуальні речі – це річ (хай і цифрова), то їх немає підстав відносити до відмінних від речей майнових прав та обов'язків, охоплених цивілістичним поняттям майна.

Ще й таке. Розкриваючи фізичну ознаку віртуальних активів як предмета кримінального правопорушення, М. Карчевський (2025 р.) вбачає її в тому, що криптовалюта є інформацією про стан певної публічної адреси платіжної

системи (далі – за текстом). Інформація ж згідно зі ст. 177 ЦК України є окремим видом об'єкта цивільних прав, відмінним і від майна, і від майнових прав.

Усвідомлюючи всю дискусійність питання про (не-)визнання віртуальних активів предметом злочину, передбаченого ст. 209 КК України, *de lege lata*, у будь-якому разі вимушений критично оцінити використання традиційного та, як я спробував довести, неоднозначного (щонайменше у контексті кримінально-правової протидії відмиванню) терміну «майно» в авторській редакції досліджуваної заборони (с. 198–199). Такий підхід здобувача, невиправдано звужуючи предмет відмивання, не узгоджується ні із Законом України від 6 грудня 2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», ні з Директивою (ЄС) 2018/1673 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2018 р. про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права.

3. Окремі підходи дисертанта до суб'єктного складу відмивання сприймаються неоднозначно. Так, одну з відмінностей кримінального законодавства України та Бельгії дисертант вбачає у тому, що за ст. 209 нашого КК не можуть нести відповідальність ті, хто вчинив «самовідмивання» (с. 38). Натомість на інших сторінках дисертації (наприклад, с. 103, 104) здобувач, здійснюючи оригінальне тлумачення принципу *non bis in idem* і положень вітчизняного законодавства (зокрема, Закону України від 17 листопада 2010 р. «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму»), кримінальну відповідальність особи, яка вчинили предикатне діяння (одноособово або у співучасті), не виключає, з чим слід погодитися. Згідно з ч. 3 ст. 3 КК України кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом. Відповідно, порушення згаданого принципу не варто пов'язувати з тим, як Україна ратифікувала Варшавську конвенцію; до речі, підпункт «b» п. 2

ст. 9 цього міжнародно-правового документа віддає на розсуд національних законодавців вирішення питання про кримінальну відповідальність за відмивання особи, яка вчинила предикатне діяння.

Вважаю, що відповідальність за ст. 209 КК України за відмивання у формі набуття «брудного» майна і володіння ним не може нести особа, яка брала участь у вчиненні предикатного злочину, адже вона набуває таке майно і володіє ним унаслідок вчинення предикатного злочину і в цьому разі має нести відповідальність саме за його вчинення. Інакше буде порушений принцип *non bis in idem*. Однак якщо дії особи, яка вчинила предикатний злочин, утворюватимуть склад відмивання в інших (крім набуття і володіння) формах, передбачених ст. 209 КК України, то інкримінування її порушення такій особі вже не буде порушенням згаданого принципу. Вказане питання кваліфікації вдало вирішується у проєкті КК України, у п. 1 ст. 6.3.24 якого йдеться про особу, яка «набула чи використала активи (доходи), щодо яких фактичні обставини свідчать про їх одержання, прямо чи опосередковано, повністю чи частково, шляхом вчинення предикатного діяння, або володіла ними, крім особи, яка вчинила предикатне діяння».

Суб'єкта злочину, передбаченого ст. 209 КК України, дисертант одночасно називає і загальним (зокрема, с. 39, 46), і спеціальним (наприклад, с. 126). Справді, в юридичній літературі (наприклад, П. Берзін) зустрічається думка про те, що завдяки запровадженому у 2019 р. у досліджувану кримінально-правову заборону «елементу необережності» (про нього йтиметься нижче) відбулася конкретизація спеціальних ознак суб'єкта відмивання, відсутня у попередній редакції ст. 209 КК України. Особисто я згадану новелу характеризую у площині не суб'єкта, а суб'єктивної сторони: формулювання «особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно одержано злочинним шляхом» вказує на неоднорідність психічного ставлення суб'єкта (зовсім не обов'язково, щоб це був, наприклад, суб'єкт первинного фінансового моніторингу) до різних ознак складу злочину, передбаченого ст. 209 КК України.

4. Вбачаючи суспільно небезпечні наслідки відмивання у наданні

відповідному майну вигляду правомірно набутого за рахунок маскуванню його злочинного походження та послідовно виступаючи за перетворення легалізації «брудного» майна у злочин із матеріальним складом, дисертант пропонує текстуально закріпити відповідні наслідки у диспозиції ч. 1 авторської редакції ст. 209 КК (с. 22–23, 130–133, 191).

Потенційна критика цієї пропозиції *de lege ferenda* може базуватися на тезі про складність і багатоетапність процесу відмивання і на тому, що відповідна спрямованість дій може чітко не простежуватися (це – тема окремої розмови). Однак змістовно згадана пропозиція видається привабливою, адже сприйняття її законодавцем полегшить розмежування складів злочинів, передбачених ст. 209 і ст. 198 КК (в останній встановлено відповідальність за заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом, за відсутності ознак легалізації (відмивання)). На практиці таке розмежування, як відомо, пов'язане із серйозними труднощами, породжує суперечливе правозастосування, попри те, що це давнє дискусійне питання кваліфікації більш-менш докладно висвітлюється і в юридичній літературі (наприклад, у науково-практичних коментарях КК України), і в постанові Пленуму Верховного Суду України від 15 квітня 2005 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом».

Чи не єдине (так би мовити, термінологічне) застереження з приводу аналізованої пропозиції здобувача зумовлене такою обставиною: в якому б ключі ми не тлумачили багатоаспектне поняття «суспільно небезпечні наслідки», воно завжди означає шкоду, завдану кримінальним правопорушенням певному об'єкту кримінально-правової охорони. Навряд чи під це традиційно-усталене розуміння суспільно небезпечних наслідків підпадає такий результат поведінки відмивача, як «приховування або маскуванню його [майна] незаконного походження та надання йому вигляду законного». Шкода, заподіювана легалізацією «брудних» доходів, полягає не в цьому (бажаному для

відмивача) результаті, а в чинниках, які визначають суспільну небезпеку злочину, караного за ст. 209 КК України, та які розкрито у підрозділі 1.3 дисертації «Особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів».

Якщо мова вже зайшла про ст. 198 КК України, то цікаво було б почути міркування здобувача щодо (не-)правильності відмови розробників проєкту КК України від наступника (аналога) цієї статті. Задумка авторів потенційного кримінального закону полягає в тому, що поведінка, карана нині за ст. 198 і 209 КК України, охоплюватиметься диспозицією ст. 6.3.24 проєкту КК «Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом». Такий підхід не суперечить «букві» відповідних міжнародно-правових норм (підпункт «с» п. 1 ст. 6 Страсбурзької конвенції, підпункт «с» п. 1 ст. 9 Варшавської конвенції) та (з урахуванням згаданої проблемності розмежування відповідних складів злочинів) імпонує окремим правозастосувачам. Що думає пан Євген із приводу такої кримінально-правової «примітивізації»?

5. Позиція дисертанта з питання про (не-)доречність криміналізації «необережного» відмивання позбавлена однозначності, через що потребує прояснення під час захисту.

З одного боку, у загальних висновках дисертації вказується на доцільність «встановлення підстав кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, з необережності (за прикладом, зокрема, країн-членів ЄС)» (с. 192). Про встановлення підстав кримінальної відповідальності і за необережне ставлення винного до надання майну вигляду правомірно набутого та забезпечення можливості його використання у господарському обігу говориться й в одному з положень рубрики дисертації «наукова новизна отриманих результатів» (с. 22–23).

З іншого боку, в авторській редакції ст. 209 КК України (с. 198–199) ця наукова ідея відбиття на знаходить, а в основному тексті дисертації здобувач наполягає на «прямоумисності» відмивання: суб'єктивна сторона кримінально

протиправного діяння, передбаченого чинною редакцією ч. 1 ст. 209 КК України, як кримінального правопорушення з формальним складом, може характеризуватися виключно прямим умислом та ознакою завідомості щодо джерела походження відповідного майна – вчинення нетяжкого, тяжкого або особливо тяжкого злочину. Будь-яка інша характеристика психічної діяльності особи як щодо суспільно небезпечного діяння, передбаченого об'єктивною стороною цього складу кримінального правопорушення, так і щодо джерела походження відповідного майна (одержаного злочинним шляхом), порушує принципи кримінального права України та має бути переглянута у законодавчому порядку (с. 126). Дисертант критикує законодавця за його спробу встановити кримінальну відповідальність за легалізацію майна за умови, що особа свідомо припускала одержання майна злочинним шляхом чи легковажно ставилася до джерел походження майна або навіть не передбачала злочинного походження відповідного майна, хоч, виходячи із фактичних обставин, повинна була і могла це передбачити (с. 124). З урахуванням того, що легалізація за жодних умов не може бути вчинена через необережність, здобувач не погоджується з розробниками проекту нового КК України, які в його ст. 6.3.29 пропонували встановити відповідальність за відмивання активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, вчинене з необережності (с. 128).

Підгрунтя показаної суперечливості висловлювань пана Євгена для мене є зрозумілим. Вказівка у диспозиції ч. 1 ст. 209 КК на особу, яка «повинна була знати, що таке майно ... одержано злочинним шляхом», стала чи не найбільш контроверсійною кримінально-правовою новелою, запровадженою на підставі Закону України від 6 грудня 2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Ця новела піддається критиці окремими представниками як академічного середовища, так і адвокатської спільноти. Попри незвичність такого законодавчого кроку, згаданий «елемент необережності» втілює прагматичний підхід, який враховує латентність і складність відмивання у сучасних умовах, а також узгоджується з

міжнародно-правовими зобов'язаннями України (ст. 6 Страсбурзької конвенції, ст. 9 Варшавської конвенції). Ці документи передбачають, що недотримання обачності в частині походження доходів, навіть за відсутності усвідомлення злочинності їх походження, є достатнім для констатації наявності складу злочину «відмивання». Усталені правила конструювання кримінально-правових заборон не повинні перешкоджати змістовному сприйняттю міжнародно-правових стандартів щодо протидії відмиванню, які з часом стають все жорсткішими. До речі, у чинній редакції ст. 209 КК законодавець виважено уникає використання терміну «необережність» (його похідних).

Подібним чином міркує А. Айдинян, яка: а) вважає, що у вказаний спосіб законодавець розширив межі психічного ставлення до вчинення діяння при легалізації (тепер доводити «умисне» ставлення суб'єкта до походження майна не потрібно); б) називає такий законодавчий підхід виправданим із боку практики й узгодженим із міжнародним законодавством про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. На переконання М. Гладковського, розглядуване розширення суб'єктивної сторони відмивання відповідає такому загально-правовому принципу криміналізації, як міжнародно-правова необхідність і допустимість, а словосполучення «особа, яка повинна була знати, що майно одержане злочинним шляхом» не означає, що легалізація може здійснюватися з необережною формою вини. Схвально оцінивши свого часу (2015 р.) положення п. 3 ст. 9 Варшавської конвенції, яке уможливило кримінальну відповідальність особи за відмивання й у випадку її обізнаності чи обґрунтованого припущення про злочинне джерело походження доходів, та її підозри про це («правопорушник: а) підозрював, що майно є доходом; б) повинен був припустити, що майно є доходом»), ми з Т. Тертиченко охарактеризували такий конвенційний підхід як виправданий, зважаючи на високий рівень латентності відмивання і постійне вдосконалення способів вчинення цього злочину.

Відповідно, дисертант, який розкритикував аналізоване законодавче рішення, апелюючи і до «доктринальних підходів науки кримінального права»

(с. 124), мав би спростувати наведені вище теоретичні міркування.

Водночас слід зазначити, що законодавчий зворот «яка знала або повинна була знати, що таке майно ... одержано злочинним шляхом» варто розцінювати як механічне запозичення відповідного конвенційного положення, що не повною мірою бере до уваги національні правові традиції. У цьому сенсі більш вдалим було словосполучення, використане у ст. 6.3.23 одного з попередніх варіантів проєкту КК: тут фігурувала «особа, яка не знала, але повинна була і могла знати, що активи (доходи) одержані, прямо чи опосередковано, повністю чи частково, шляхом вчинення предикатного діяння». Поставало, щоправда, питання про вдалість (коректність) назви статті («Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, вчинена з необережності»). Адже, судячи з її змісту, елемент «необережності» у ній пов'язувався тільки з походженням активів (доходів); самі ж дії, що означають відмивання (набуття, володіння, використання доходів), навряд чи можуть визнаватись вчинюваними через необережність (в цьому дисертант, поза всяким сумнівом, має рацію). Зверну увагу і на те, що у версії проєкту нового КК, актуальній на момент написання цього відгуку (контрольний текст станом на 1 травня 2026 р.), стаття про «необережне» відмивання відсутня, що навряд чи можна оцінити схвально (навіть при тому, що Директивою (ЄС) 2018/1673 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2018 р. про боротьбу з відмиванням грошей за допомогою кримінального права запровадження кримінальної відповідальності за таке відмивання віднесено до факультативного блоку криміналізації).

Зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем.

З урахуванням викладеного вважаю, що дисертація Є. Самойлова «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів» є кваліфікаційною науковою працею, яка містить положення, що мають істотне значення для правничої науки, а саме розкрито особливості

кримінально-правової характеристики відмивання злочинних доходів, вчинюваного з використанням віртуальних активів, на підставі чого висунуто конструктивні пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України і практики його застосування.

Дисертація відповідає спеціальності 081 Право і вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами.

Автор дисертації – Самойлов Євген – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент

професор кафедри кримінально-правової політики

та кримінального права

навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

доктор юридичних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ДУДОРОВ

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 17:17:06 02.06.2026

Назва файлу з підписом: Відгук опонента Дудорова на дисертацію Є. Самойлова.doc.p7s
Розмір файлу з підписом: 174.8 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук опонента Дудорова на дисертацію Є. Самойлова.doc
Розмір файлу без підпису: 157.5 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ДУДОРОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСІЙОВИЧ

П.І.Б.: ДУДОРОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСІЙОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 2462806759

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 17:17:06 02.06.2026

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000426F67018DC7C306

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в одному файлі (CAAdES enveloped)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
доктору юридичних наук, доценту,
Ользі ШАЙТУРО
61022, Харків, майдан Свободи, 4

ВІДГУК

**офіційного опонента - доктора юридичних наук, професора, професора
кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького ЗВО «Університет
Короля Данила» Карчевського Миколи Віталійовича,
на дисертацію Самойлова Євгена Юрійовича
«Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню)
майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням
віртуальних активів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 – Право за спеціальністю 081 – Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Поява технологій розподіленого зберігання даних (блокчейн) та заснованих на них криптовалютних платіжних систем істотно змінює процес протидії злочинності. Обіг віртуальних активів породжує особливий тип суспільних відносин, які за своєю природою є горизонтальними й децентралізованими: вони характеризуються відсутністю посередника у вигляді банків чи інших фінансових установ, а також забезпеченням надійності взаємодії учасників за рахунок криптографічних алгоритмів, асиметричного шифрування та автоматизованих механізмів консенсусу. Ця якісна відмінність від традиційних фінансових відносин має безпосереднє кримінально-правове значення: вона ускладнює виявлення, фіксацію, вилучення та доказування і вимагає переосмислення традиційного галузевого інструментарію протидії.

Розширення сфери застосування віртуальних активів має виражені діалектичні наслідки. З одного боку, вони стали новим інструментом злочинців, трансформуючи форми корупції, оновлюючи методи легалізації злочинних доходів та принципово змінюючи фінансову складову незаконного обігу наркотиків і зброї. З іншого - відкритий доступ до бази даних транзакцій надає правоохоронцям принципово нові можливості у відстеженні активів, здобутих злочинним шляхом. Саме тому ми маємо можливість оперувати достатньо точними статистичними оцінками масштабів злочинного використання віртуальних активів: за даними The 2025 Crypto Crime Report (Chainalysis), у 2024 році загальний обсяг криптовалюти, одержаної злочинним шляхом, становив щонайменше 40,9 млрд доларів США, причому традиційне шахрайство, несанкціоновані транзакції, діяльність даркмаркетів та порушення санкцій тісно переплетені з легалізаційними практиками.

Для України проблема набуває дедалі більшої гостроти. Моніторинг Єдиного державного реєстру судових рішень засвідчує сталу тенденцію до розширення злочинного використання віртуальних активів - як кількісного (зростання числа відповідних вироків), так і якісного (розширення видів такого використання). Водночас стан національного правового регулювання істотно відстає від практики. Закон України «Про віртуальні активи» досі не набрав чинності, оскільки за перехідними положеннями його дія пов'язана з унесенням змін до Податкового кодексу; поняття віртуального активу закріплене лише на рівні законодавства про фінансовий моніторинг та статті 179-1 Цивільного кодексу України («цифрова річ»). Така фрагментарність і неповнота регулювання суттєво обмежують можливості протидії.

Євроінтеграційний вектор України надає темі додаткової ваги. Імплементация Регламенту ЄС «Про ринки криптоактивів» (MiCA, 2023) має забезпечити гармонізацію національного законодавства з правом ЄС та правову визначеність у сфері протидії злочинному використанню віртуальних активів.

За сукупності наведених обставин обрана Є.Ю. Самойловим тема дисертаційного дослідження виглядає актуальною, своєчасною і важливою як для розвитку вітчизняної кримінально-правової науки, так і для потреб правозастосування та законотворчості.

Актуальність теми додатково підтверджується її зв'язком із пріоритетними напрямками наукових досліджень. Робота узгоджується з Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до завершення воєнного стану (додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476) та з положеннями Стратегії кібербезпеки України.

Мета дослідження - надання комплексної характеристики наявним у кримінальному праві України засобам галузевого забезпечення протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів, та формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо їх удосконалення - окреслена коректно. Завдання дослідження є чіткими та послідовними. Об'єкт і предмет дослідження відповідають обраній темі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації Є.Ю. Самойлова, є достатньо обґрунтованими й переконливими, що забезпечено вдало обраною методологією, належною нормативно-правовою, науково-теоретичною та емпіричною базою, а також апробацією результатів.

Методологічний інструментарій відповідає сучасному стану методології юридичної науки та є адекватним меті й завданням роботи. Нормативно-правова основа охоплює законодавство України про кримінальну відповідальність, кримінальне процесуальне, цивільне та господарське законодавство, міжнародно-правові договори, право ЄС та практику ЄСПЛ і Суду Справедливості ЄС, що дозволило розглянути предмет у широкому

міжгалузевому та міжнародно-правовому контексті. Список використаних джерел налічує 260 найменувань.

Результати належно апробовано: основні положення оприлюднені у 2022–2025 роках у доповідях (із публікацією тез) на п'яти науково-практичних конференціях і «круглих столах», зокрема міжнародного рівня.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертації Є.Ю. Самойлова зумовлена насамперед тим, що його робота є першим у кримінальному праві України комплексним дослідженням дисертаційного рівня, в якому розкрито кримінально-правові аспекти використання в механізмі легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, віртуальних активів як новітнього фінансового інструменту зі значним криміногенним потенціалом, та визначено способи адекватного реагування кримінально-правової системи України на цей тренд. Положення наукової новизни є достатньо обґрунтованими. Серед них доцільно відзначити наступні:

1) запровадження спеціальної повторності як кваліфікуючої ознаки, котра охоплює вчинення особою будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених статтями 198, 209-1, 306, 396 КК України;

2) пропозиція розглядати як кваліфікуючу та особливо кваліфікуючу ознаку вчинення легалізації спеціальними суб'єктами;

3) удосконалення аргументів щодо місця віртуальних активів у системі ознак, що мають кримінально-правове значення, та характеристики ознак предикатного діяння;

4) розвиток уявлень про подвійну роль віртуальних активів у механізмі легалізації (як предмета і як засобу) та про визначення напрямів політики протидії легалізації (поєднання санкційної моделі з регулятивними заходами на основі досвіду держав ЄС).

Сформульовані положення можуть бути використані у науковій роботі, освітньому процесі, законотворчій та правозастосовчій діяльності.

Загальна характеристика змісту дисертаційного дослідження.

Структура роботи є цілком виправданою її метою та завданнями: дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел і двох додатків.

Перший розділ присвячено стану наукової розробки, зарубіжному досвіду та особливостям суспільної небезпеки досліджуваного явища. Цінним є компаративний аналіз кримінальної відповідальності за легалізацію за КК України та законодавством провідних держав ЄС - Німеччини, Бельгії, Франції (підрозділ 1.2).

Другий розділ містить характеристику підстави кримінальної відповідальності за легалізацію майна з використанням віртуальних активів. У підрозділі 2.1 розкрито потенціал кримінальної відповідальності як засобу протидії. Аналізуючи об'єктивні ознаки складу (підрозділ 2.2), здобувач доходить висновку, що безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері захисту економіки, а використання віртуальних активів є лише одним із можливих способів вчинення діяння. При характеристиці суб'єктивних ознак (підрозділ 2.3) автор обґрунтовано ставить під сумнів доцільність зниження загального віку кримінальної відповідальності за це правопорушення та розкриває особливості вини в його складі.

Третій розділ присвячено диференціації та реалізації кримінальної відповідальності, а також іншим заходам кримінально-правового характеру. У підрозділі 3.1 кваліфікуючі ознаки ст. 209 КК України розглянуто як типовий засіб диференціації відповідальності. У підрозділі 3.2 ґрунтовно проаналізовано покарання та інші заходи кримінально-правового характеру. Окрему увагу приділено місцю спеціальної конфіскації як обов'язкової складової механізму відновлення порушених прав та інтересів.

Логічним завершенням дослідження є висновки, в яких відображено найважливіші теоретичні й практичні результати та сформульовано конкретні авторські пропозиції щодо внесення змін і доповнень до ст. 209 КК України. Загалом зміст дисертації засвідчує, що здобувач уміло поєднав теоретичний

аналіз із компаративним матеріалом та реальною правозастосовною практикою, а його пропозиції мають конструктивний і прагматичний характер.

Водночас дисертаційне дослідження Є.Ю. Самойлова містить певні дискусійні положення, які дозволяють сформулювати наступні **зауваження**.

1. Недостатньо повно розкрито регулятивно-правовий вимір віртуальних активів, що негативно позначається на повноті їх характеристики як предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. Слід віддати належне здобувачеві: він звертається до правового статусу криптовалюти, наводить роз'яснення Національного банку України, позицію Державної податкової служби, релевантну національну судову практику та рішення Суду Справедливості ЄС у справі C-264/14 (Skatteverket v. Hedqvist), а також визначення віртуального активу за Законом України № 361-ІХ. Водночас важливі аспекти правової природи віртуальних активів залишилися поза увагою автора.

По-перше, стаття 179-1 Цивільного кодексу України, відповідно до якої віртуальні активи належать до категорії цифрових речей. Поняття «цифрова річ» у дисертації не аналізується взагалі, тоді як саме воно сьогодні становить вихідну легальну характеристику правового режиму віртуальних активів в Україні і мало б стати відправною точкою для встановлення їх місця в системі предметів кримінальних правопорушень. Натомість автор по суті зводить віртуальний актив до майна в розумінні ст. 190 ЦК України (с. 88), оминаючи спеціальну норму ст. 179-1 ЦК України, чим почасти «розчиняє» специфіку віртуального активу в загальній категорії майна.

По-друге, в огляді стану наукової розробки (підрозділ 1.1) фактично не досліджено цивілістичну та фінансово-правову доктрину правового режиму віртуальних активів, без якої відповідь на питання про їх правову природу набуває переважно описового, а не критично-аналітичного характеру.

По-третє, і це безпосередній наслідок попереднього, недостатня увага до правової та технологічної природи віртуальних активів зумовила обмеженість дослідження різних механізмів їх обігу, що використовуються для легалізації.

Зокрема, автор не розмежує практики, пов'язані з використанням централізованих майданчиків обігу віртуальних активів (CEX), і децентралізованих майданчиків (DEX). Тим часом критерієм такого розмежування виступають саме стандарти KYC («знай свого клієнта») та AML (протидії відмиванню коштів): легальний централізований обмін криптовалютами діє через посередника, який зобов'язаний здійснювати ідентифікацію й верифікацію клієнтів, тоді як децентралізовані майданчики функціонують без такого посередника й поза цими стандартами. Проте у дисертації стандарти KYC/AML як обов'язкові вимоги до діяльності легального обміну криптовалютами системно не розглянуто. Тим часом саме це розмежування має ключове кримінально-правове значення: способи, ступінь суспільної небезпеки, можливості виявлення та доказування, а також підстави для диференціації відповідальності суттєво різняться залежно від того, через який із цих механізмів здійснюється відмивання. Описова згадка про децентралізований характер віртуальних активів (с. 54) цієї проблематики не вичерпує.

Унаслідок наведеного отримана автором відповідь на питання про те, що становлять собою віртуальні активи як предмет кримінального правопорушення, видається неповною. Хотілося б почути позицію здобувача щодо співвідношення категорії «цифрова річ» (ст. 179-1 ЦК України) з кримінально-правовим розумінням предмета легалізації, а також щодо того, як відмінності між централізованими (CEX) і децентралізованими (DEX) механізмами обігу віртуальних активів мають враховуватися при кваліфікації за ст. 209 КК України та при диференціації кримінальної відповідальності.

2. Дискусійною видається пропозиція здобувача про доцільність закріплення використання віртуальних активів як кваліфікуючої ознаки у межах ст. 209 КК України (с. 21). В обґрунтування автор наводить підвищену суспільну небезпечність такого способу легалізації, зумовлену високою ефективністю приховування операцій завдяки цифровим інструментам.

Не заперечуючи проти самої констатації підвищеної небезпечності на нинішньому етапі, вважаємо, що ця пропозиція не враховує динамічного характеру явища, на якому ґрунтується. Сучасний рівень розвитку відносин у сфері віртуальних активів є, по суті, початковим, а їх використання зі злочинною метою сприймається як екстраординарне саме внаслідок відносної новизни та обмеженого кола користувачів технології. Однак закономірне розширення сфери застосування віртуальних активів і їх входження до повсякденного фінансового обігу призведе до того, що цей спосіб легалізації втратить ознаки виняткового й підвищено небезпечного. За такого сценарію запропонована законодавча новація ризикує втратити актуальність ще до або невдовзі після її впровадження, перетворившись на кваліфікуючу ознаку, що не відображає реального ступеня суспільної небезпеки.

Зазначене є частиною ширшого дискурсу про технологічну нейтральність кримінального закону, тобто про небажаність прив'язки кримінально-правових заборон до конкретного технічного інструментарію, який швидко застаріває. Промовистим підтвердженням ризиків відступу від цього принципу є вітчизняний досвід конструювання відповідальності за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 КК України): виокремлення використання комп'ютерної техніки як ознаки із сумнівним самостійним впливом на суспільну небезпечність породило суперечливу правозастосовну практику та невпевненість у застосуванні відповідної норми.

З огляду на викладене, хотілося б почути додаткову аргументацію здобувача на користь сталого, а не кон'юнктурного характеру підвищеної суспільної небезпечності досліджуваного способу, а також його позицію щодо співвідношення запропонованої новації з принципом технологічної нейтральності кримінального закону.

3. Національна статистика залучена в роботі фактично в одному вимірі - для опису кількості обвинувальних актів за ст. 209 КК України (с. 54). Поза

увагою залишилися значно інформативніші для теми параметри: кількість засуджених осіб, співвідношення облікованих правопорушень і обвинувальних вироків, а також структурна вага ст. 209 КК України серед інших посягань у сфері господарської діяльності (Розділ VII Особливої частини КК) як в обліку проваджень, так і в структурі засуджених осіб.

Опрацювання цих відкритих даних дозволило б виявити кілька принципових тенденцій, які істотно уточнюють і подекуди коригують висновки дисертації. По-перше, на рівні обліку легалізація демонструє зростання з 159 облікованих правопорушень у 2016 році до 1344 у 2025 році, складає близько 26 % усіх облікованих правопорушень Розділу VII. По-друге, на рівні судової реалізації картина інша: кількість засуджених за ст. 209 КК України осіб залишалася впродовж 2015–2022 років на рівні одиниць (від 3 до 12 щороку, з падінням структурної частки до 0,3 %), і лише з 2023 року почала помітно зростати, досягнувши 121 особи у 2025 році, що склало близько 16 % усіх засуджених за злочини Розділу VII. По-третє, зіставлення цих даних виявляє розрив між обліком та фактичним засудженням: на історичному піку 2025 року на 1344 облікованих правопорушення припадає лише 121 засуджений, тобто обвинувальним вироким завершується близько кожного десятого (9 %) облікованого правопорушення.

Саме цей розрив, на наш погляд, є центральним емпіричним фактом для теми, оскільки засвідчує, що основна проблема галузевої протидії легалізації лежить не стільки у площині суворості кримінально-правового інструментарію, скільки у площині фактичної застосовності ст. 209 КК України - труднощів доказування, встановлення предмета та предикатного діяння, високої латентності. Без урахування цього окремі пропозиції здобувача щодо посилення репресивного потенціалу норми (нові кваліфікуючі ознаки, ступенева побудова санкцій) видаються орієнтованими на порівняно вузьке коло діянь, що стають предметом судового розгляду, тоді як ключова практична проблема стосується значно більшої частки проваджень, які судовими рішеннями не закінчуються. Залучення наведених статистичних показників,

які перебувають у відкритому доступі, істотно посилило б доказову базу та практичну цінність роботи. У зв'язку з цим хотілося б почути позицію здобувача щодо причин виявленого розриву між кількістю облікованих правопорушень і кількістю засуджених за ст. 209 КК України осіб та щодо того, якою мірою запропоновані ним засоби здатні вплинути саме на цю проблему.

Висловлені зауваження та побажання мають здебільшого дискусійний характер і жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертації. Вони радше окреслюють перспективні напрями подальших наукових пошуків здобувача та засвідчують потенціал обраної ним проблематики для майбутніх досліджень. Маю надію, що порушені питання стануть предметом конструктивної дискусії під час публічного захисту.

Загальний висновок

Дисертація Самойлова Євгена Юрійовича «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів» є самостійною, завершеною й оригінальною кваліфікаційною науковою працею, яка містить теоретично обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, котре має суттєве значення для науки кримінального права і полягає у формуванні комплексної кримінально-правової характеристики засобів протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів, та у формулюванні науково обґрунтованих пропозицій щодо їх удосконалення.

Основні теоретичні положення і висновки дисертації повною мірою викладені в наукових публікаціях автора, які відповідають темі дослідження та вимогам академічної доброчесності. Робота пройшла належну апробацію.

Дисертація відповідає спеціальності 081 - Право (галузь знань 08 - Право), а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024).

З огляду на викладене, дисертація Самойлова Євгена Юрійовича «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів» відповідає встановленим вимогам, а її автор, Самойлов Євген Юрійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право).

Офіційний опонент –

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри права

імені академіка УАН о. Івана Луцького

ЗВО «Університет Короля Данила»

Микола КАРЧЕВСЬКИЙ

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 17:20:45 07.06.2026

Назва файлу з підписом: Відгук Карчевський.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 222.9 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Відгук Карчевський.pdf
Розмір файлу без підпису: 238.3 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: КАРЧЕВСЬКИЙ МИКОЛА ВІТАЛІЙОВИЧ
П.І.Б.: КАРЧЕВСЬКИЙ МИКОЛА ВІТАЛІЙОВИЧ
Країна: Україна
РНОКПП: 2863015576
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 17:20:39 07.06.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000F13B5C0116617407
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
доктору юридичних наук, доценту,
Ользі ШАЙТУРО
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна **Харченка Вадима Борисовича**
на дисертацію **Самойлова Євгена Юрійовича** за темою:
**«Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню)
майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням
віртуальних активів»**, яка була подана на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 – Право за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Є. Ю. Самойлова «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів» має суттєве значення у зв'язку з тим, що наша держава тривалий час перебувала у так званому «чорному списку» авторитетної міжнародної Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), що призвело до значних збитків національній економіці та сповільнення багатьох зовнішньоекономічних відносин. Сьогодні ж для нашої країни, яка п'ятий рік перебуває у стані повномасштабної війни з росією та значною мірою залежить від зовнішніх джерел фінансування й міжнародної торгівлі, зазначена обставина стала більш ніж актуальною та вимагає підвищеної уваги до якості й ефективності національної кримінально-правової протидії відмиванню майна, одержаного кримінально протиправним шляхом. Більш того, на сучасному етапі розвитку нашої держави протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів, продукують цілий комплекс значних загроз для низки об'єктів кримінально-правової охорони (порушують баланс ресурсів на товарних і фінансових ринках, нівелюють права й можливості законослухняних суб'єктів, демотивують

позитивну економічну активність у національних та міжнародних вимірах, формують матеріальну базу для вкрай небезпечних кримінальних практик: тероризму, корупції, організованої злочинності тощо), загрожують економічній безпеці, а також підривають міжнародний авторитет нашої держави.

Особливої актуальності протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів, набуває у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 року № 2074-ІХ, який набуває чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, але не раніше дня опублікування цього Закону. Таким чином, наукове дослідження, що рецензується, не тільки слугує розв'язанню існуючих питань кримінально-правової протидії відмиванню «брудного майна», а й спрямоване на перспективу, враховуючи майбутні зміни законодавства нашої держави та зважаючи на подальший розвиток правовідносин, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначенням прав та обов'язків учасників ринку віртуальних активів, а також засад державної політики у сфері обороту віртуальних активів.

З огляду на вищезазначене, обрана тематика дисертаційного дослідження Є. Ю. Самойлова є актуальною, вчасною і нагальною для науки кримінального права України та розбудови української державності на сучасному етапі. Рецензована наукова робота є логічним продовженням наукових розробок, різних аспектів кримінально-правової протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, яким було присвячено дослідження багатьох науковців, зокрема А. Айдинян, П. Андрушка, І. Бірюкова, О. Бандурки, О. Барановського, А. Беніцького, С. Бичкової, М. Бондарєвої, В. Бровк, М. Гладковського, Н. Гуторової, Р. Дегтяр, О. Дудорова, О. Житного, В. Журавля, К. Задой, М. Карчевського, Я. Котляревського, І. Кундельської, М. Куцевича, М. Лошицького, Р. Міловідова, І. Мезенцевої, А. Політової, О. Полторацького, О. Пустовіт, С. Сімов'яна, Т. Тертиченко, Г. Усатого, М. Хавронюка, В. Харченка, О. Чаричанського, Л. Чуніхіної, А. Чубенко, М. Шевченко та інших авторів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційному дослідженні, є достатньо аргументованими. Автор правильно визначив мету та завдання дослідження, обрав відповідну методику його проведення. Саме тому, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність не викликають сумнівів.

Дисертація виконана у формі спеціально підготовленого рукопису та є цілісним науковим дослідженням з об'єктивними висновками та міркуваннями. Достовірність та обґрунтованість висновків наукового дослідження забезпечені за рахунок використання дисертантом загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. В основу дисертації з урахуванням об'єкта та предмета дослідження покладені загальнотеоретичні та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, процеси побудови, розгортання, розвитку та змін кримінально-правових механізмів протидії легалізації протиправно здобутого майна, у тому числі вчинюваної з використанням віртуальних активів, а також генезу суміжних інститутів у роботі було здійснено з використанням історико-правового методу (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 3.2). У ході ознайомлення та критичного аналізу зарубіжного досвіду регулювання кримінально-правових засобів протидії кримінальній легалізації майна, а також правових позицій, сформованих з цієї проблеми вітчизняною загальноєвропейською юстицією, застосовано компаративний (порівняльно-правовий) аналіз (підрозділи 1.2, 2.2, розділ 3). Тлумачення й розуміння використаних у дисертації джерел права й конкретних кримінально-правових норм (перш за все, передбаченої ст. 209 КК України), використання при цьому правил логіки та мови, було забезпечене за допомогою догматичного (формально-логічного) методу (підрозділ 1.3, розділи 2 та 3). Авторській інтерпретації текстів кримінально-правових актів (КК України та інших законів і підзаконних актів) та актів правозастосування й тлумаченню результатів правоінтерпретаційної діяльності інших суб'єктів послужив герменевтичний метод (усі розділи дисертації). Презентацію наявних в кримінальному праві України засобів протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів

(зокрема, передбаченого ст. 209 КК України складу кримінального правопорушення), як підсистеми, яка перебуває у взаємодії з іншими охоронними підсистемами, котрі забезпечують захист економіки від кримінальних правопорушень, здійснено з використанням системно-структурного та структурно-функціонального методів (підрозділи 2.2, 2.3, розділ 3).

Загальна характеристика змісту дисертаційного дослідження. План та структура, за якими проводилось дослідження, логічно пов'язані з метою, об'єктом і предметом роботи та обумовлюють його визнання комплексним і повним. Структура дисертації є логічною, послідовною та відповідає обраній проблематиці дослідження. Виклад матеріалу є поступовим і системним, висновки отримали належне наукове та практичне обґрунтування й апробацію. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, які вміщують вісім підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Обсяг дисертації – 220 сторінок, у тому числі основна частина розміщена на 180 сторінках, список використаних джерел (260 найменувань) – на 30-ти сторінках, два додатки – на 10-ти сторінках. Архітектоніка роботи є логічною і відповідає обраній темі дослідження.

Джерельна база роботи є цілком достатньою (260 найменувань). Емпіричну базу дослідження становлять статистичні відомості про кількісні показники кримінальних правопорушень в Україні, матеріали оприлюдненої судової практики застосування ст. 209 КК України, практика ЄСПЛ, матеріали Державної служби фінансового моніторингу України. Нормативно-правовою основою дисертації є законодавство України про кримінальну відповідальність, вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство, джерела цивільного та господарського права України, міжнародно-правові договори, законодавство Європейського Союзу та його окремих держав-членів, практика Європейського суду з прав людини, Суду Справедливості Європейського Союзу, вітчизняні регулятивні та регуляторні акти у сфері фінансових послуг та фінансових технологій. Науково-теоретичну основу дослідження утворено за результатами аналізу та осмислення монографічних та дисертаційних праць, тематичних публікацій у наукових виданнях і збірках матеріалів наукових заходів,

навчальної, методичної, правоінтерпретаційної літератури з кримінального права як України, так й іноземних держав, міжнародного права, кримінального процесу, кримінології, криміналістики, економіки та фінансів.

Так, у вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається мета, об'єкт і предмет дослідження, його методологічна основа, наукова новизна, теоретичне і практичне значення отриманих результатів. У першому розділі дисертації, який складається з трьох підрозділів, висвітлено стан наукової розробки й зарубіжний досвід протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та вплив на неї кримінального тренду використання віртуальних активів в цих практиках. Відзначено, що досліджувана проблема наразі є складним та багатоаспектним викликом, детермінованим трендом оперативного залучення правопорушниками технології блокчейн до методів посягань на засади функціонування національної й міжнародної економік та фінансових систем. Висловлене переконання, що кримінологічна специфіка легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, як універсальної загрози із поширенням міжнародного (транснаціонального) компоненту її генерування, вимагає, щоб при дослідженні та розбудові механізмів запобігання та протидії їй безумовно враховувалися результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів міжнародного права (FATF, MONEYVAL тощо). Проведене порівняння кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, за КК України та КК провідних держав ЄС (Німеччини, Бельгії, Франції). Другий розділ дослідження присвячено характеристиці підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів. Він складається з трьох підрозділів. Констатується, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювана з використанням віртуальних активів, є одним з найбільш небезпечних злочинів, який здатен шкодити одночасно низці об'єктів кримінально-правової охорони та боротися з яким вимагають як внутрішні (національні) інтереси України, так і її

міжнародні зобов'язання. Пріоритетними засобами протидії таким практикам має бути удосконалення регулятивного законодавства, а використання кримінального права слід розглядати як *ultima ratio*. Між тим, наявні у кримінально-правовій системі України засоби, перш за все кримінальна відповідальність, дозволяють позитивно впливати на рівень і динаміку таких кримінальних правопорушень.

Висновки та пропозиції, що містяться у роботі, можуть бути використані: у *науково-дослідницькій діяльності* – як джерело для наявних і перспективних кримінально-правових та кримінологічних досліджень у сфері захисту економіки та вивчення кримінально-правових і кримінологічних аспектів використання досягнень науково-технічного прогресі (акт впровадження в наукову діяльність Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України від 28 листопада 2025 року); *освітньому процесі* – як матеріали, які підвищують змістовне наповнення навчального контенту під час викладання дисциплін «Кримінальне право (Особлива частина)», «Актуальні питання кримінального і кримінального процесуального права», «Кримінологія», «Застосування заходів кримінально-правового характеру» (акт впровадження у освітній та науковий процес юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна від 12 грудня 2025 року); *законотворчій діяльності* – як науково обґрунтовані пропозиції щодо подальшого удосконалення ст. 209 КК України та деяких інших кримінально-правових норм; *правозастосовній діяльності* – як науково обґрунтовані рекомендації щодо застосування ст. 209 КК України при кваліфікації кримінального правопорушення та застосуванні кримінально-правового впливу легалізації майна із залученням віртуальних активів.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна результатів дисертації полягає у тому, що воно є першим у кримінальному праві України комплексним дослідженням дисертаційного рівня, в якому розкрито кримінально-правові аспекти використання у механізмі легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, віртуальних

активів як новітнього фінансового інструменту зі значним криміногенним потенціалом, а також визначено способи адекватного реагування кримінально-правової системи України на формування зазначеного тренду. Зокрема, у дисертації, з урахуванням досягнень вітчизняної кримінально-правової доктрини:

– доведено, що з урахуванням очевидних необхідних і достатніх чинників, які визначають підвищення суспільної небезпечності легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів (висока ефективність приховування від контролю й виявлення операцій з легалізації завдяки залученню до їх вчинення цифрових інструментів зумовлює значне зростання загроз для національної економіки, для міжнародного іміджу держави та для правосуддя), у правозастосовній практиці доцільне застосування більш суворих засобів кримінально-правового впливу стосовно осіб, які вчиняють такі дії; при збереженні тренду цифровізації таких злочинних практик має бути вирішене питання про передбачення його як кваліфікуючої ознаки у межах ст. 209 КК України;

– обґрунтовано, що використання традиційних і нових методів легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, у тому числі й новітніх технологій із залучення віртуальних активів, сприяло формуванню сталих і повторюваних легалізаційних практик та утворенню сегменту кримінальних послуг на нелегальному фінансово-економічному ринку, що типово підвищує їхню суспільну небезпечність та визначає можливість впровадження як адекватного засобу кримінально-правової протидії їм спеціальної повторності як кваліфікуючої ознаки, яка охоплює вчинення особою будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених статтями 198, 209-1, 306, 396 КК України;

– запропоновано вважати його склад матеріальним, в якому легалізація майна є суспільно небезпечним наслідком та відзначено, що перегляд типу складу кримінального правопорушення сприяє встановленню підстав кримінальної відповідальності також і за необережне ставлення винного до надання майну вигляду правомірно набутого та забезпечення можливості його використання у господарському обігу за рахунок маскування злочинного походження, джерел отримання майна та/або справжнього його власника;

– виявлено, виходячи з ролі системи первинного та державного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації майна, що вчинення такої легалізації спеціальними суб'єктами (фізичною особою – суб'єктом первинного фінансового моніторингу або уповноваженою фізичною особою юридичної особи, а також службовою особою суб'єкта державного фінансового моніторингу) відзначається особливим характером та підвищеним ступенем суспільної небезпеки та, відповідно, вимагає організації адекватної протидії кримінально-правовими засобами (врахування під час диференціації кримінальної відповідальності у значенні кваліфікуючої та особливо кваліфікуючої обставини у ст. 209 КК України);

– удосконалено характеристику ознак кримінального правопорушення, вчинення якого передусє легалізації (відмивання) майна (предикатного діяння): запропоновано визнати предметом цього кримінального правопорушення майно, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання внаслідок вчинення кримінально протиправного діяння, що формально містить ознаки злочину, та доведено з урахуванням цього, що таким чином мінімізуються загрози порушення принципу *ne bis in idem*, які сьогодні ускладнюють ефективність правозастосовної діяльності як правоохоронних органів, так і органів фінансового моніторингу;

- набуло подальшого розвитку визначення, з урахуванням аналізу кримінального і регулятивного законодавства деяких країн-членів Європейського Союзу, напрямків розбудови політики протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (окрім кримінально-правової протидії з використанням суворої санкційної моделі та каральних практик, така політика обов'язково включає регулятивні заходи, спрямовані на запобігання чи попередження відповідної протиправної поведінки, дисципліну суб'єктів фінансового моніторингу тощо).

Дискусійні положення дисертації. Позитивно оцінюючи науково-теоретичну та практичну значимість дисертаційного дослідження Є. Ю. Самойлова, його актуальність, наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій науковця для розв'язання проблемних питань щодо комплексного дослідження проблематики забезпечення протидії

кримінально-правовими засобами вчинюваному з використанням віртуальних активів відмиванню одержаного злочинним шляхом майна, необхідно наголосити, що окремі положення дисертації недостатньо чіткі та небезперечні, деякі висновки не досить переконливі або вимагають наведення додаткових аргументів під час захисту, що дає можливість вступити у наукову дискусію з автором:

1. У науковій роботі та висновках дисертації неодноразово й обґрунтовано наголошується, що легалізація майна, вчинювана з використанням віртуальних активів, має підвищений ступінь суспільної небезпечності. Зазначене пропонується враховувати при створенні моделі кримінально-правового реагування на такий актуальний кримінальний тренд та дозволяє поставити на обговорення питання про застосування більш суворих засобів і меж кримінально-правового впливу. Як зазначає автор, такий напрям може бути забезпечений шляхом визначення виду і розміру заходу кримінально-правового характеру у межах, визначених санкціями зазначеної статті (врахування ступеню небезпеки таких новітніх форм при призначенні покарання чи звільнення від нього). Водночас, в авторській редакції ч. 1 ст. 209 КК України щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як кримінального правопорушення з матеріальним складом (стор. 198 дисертації), у санкції ч. 1 цієї норми пропонується знизити максимальну межу покарання у виді позбавлення волі з існуючих на сьогодні шести років до п'яти років. Наведена пропозиція автора потребує додаткової аргументації під час захисту дисертації.

2. Чинний кримінальний закон України передбачає самостійні підстави кримінальної відповідальності за заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом (ст. 198 КК України) та набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом (ст. 209 КК України). Більш того, у диспозиції ст. 198 КК України безпосередньо наголошується «...за відсутності ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом», що обумовлює розмежування такої кримінально

протиправної поведінки. Водночас, в авторській редакції ч. 2 ст. 209 КК України пропонується визначити кваліфікуючою (обтяжуючою) ознакою цього кримінального правопорушення його вчинення особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 198 КК України. Таким чином автор визначає наведені кримінальні правопорушення як однорідні та пропонує застосовувати щодо них положення ч. 3 ст. 32 КК України. У цілому з наведеними підходами слід погодитися. Разом з тим, якщо розглядати кримінальне правопорушення, передбачене ст. 198 КК України як однорідне кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 209 КК України, то таке співвідношення повинно обумовлювати й пропозицію щодо доповнення ст. 198 КК України частиною другою із зазначенням в якості обтяжуючої обставини придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, вчинене особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 КК України. Але така пропозиція у дисертаційному дослідженні відсутня.

3. У дисертаційному дослідженні відзначається, що «Аналізуючи ознаки суб'єкта легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчиненому з використанням віртуальних активів, згідно зі ст. 209 КК України, ставиться під сумнів доцільність зменшення загального віку кримінальної відповідальності, запропонована у проєкті нового КК України. Констатується, що більшість суспільно небезпечних діянь, передбачених на сьогодні ст. 209 КК України, може бути вчинена виключно у разі досягнення особою 18-ти річного віку» (стор. 5, 191–192 дисертації). Враховуючи чинну редакцію цієї норми, з наведеним слід цілковито погодитися, адже здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження обумовлює наявність повної цивільної дієздатності особи, тобто здатності особи своїми діями набувати для себе цивільні права та обов'язки, здійснювати їх і нести відповідальність за свої дії. Відповідно до цивільного законодавства України, такої повної цивільної дієздатності особа набуває у віці 18-ти років. Водночас, тематика

дисертаційного дослідження передбачає вчинення відповідної кримінально протиправної поведінки з використанням віртуальних активів, а програмне забезпечення або програмно-апаратний комплекс, що надає його користувачу інформацію про належні йому віртуальні активи та можливість розпоряджатися ними у системі забезпечення обороту віртуальних активів за допомогою ключа віртуального активу, може використовуватися й особою, яка позбавлена повної цивільної дієздатності. Наведене дає підстави застосовувати щодо визначення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за ст. 209 КК України, загальні підходи, які покладені в основу положень ст. 22 КК України.

Натомість, вказані зауваження мають здебільшого характер побажань щодо подальшого покращення наукової роботи або є дискусійними та такими, що не знижують достатньо високого рівня і позитивної характеристики дисертаційного дослідження Є. Ю. Самойлова за темою «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів», що є завершеною науковою роботою, виконаною особисто здобувачем наукового ступеня у виді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення дисертації висвітлені у 8 наукових працях, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України та 5 тез наукових доповідей на національних та міжнародних наукових і науково-практичних заходах. Вказані публікації чітко відображають висновки дослідження, які є достатньою мірою логічними та обґрунтованими.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У розділах дисертації повно і вичерпно викладено зміст досліджень Є. Ю. Самойлова, зроблено посилання на наукові праці здобувача, наведені в анотації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором наукового дослідження. Таким чином, можна упевнено стверджувати, що дисертація виконана здобувачем самостійно, а сформульовані у ній положення та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. Під час перекладу з мови оригіналу джерел кримінального права іноземних держав та

складання анотацій у відповідності з п. 6.3 «Політики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна щодо використання штучного інтелекту», затвердженої рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна від 26 січня 2026 року, у роботі застосовано сервіси машинного перекладу «Google Translate» та «DeepL Translate».

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації. Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено у тексті дисертації. Анотація не містить положень чи ідей, які не зазначені в основному тексті дисертації. Анотація подана українською та англійською мовами і є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та окреслення його основних результатів, що містять відповідні елементи наукової новизни.

Загальний висновок. У дисертації вирішується проблематика легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної із застосуванням віртуальних активів, що складає складний багатоаспектний виклик, детермінований трендом оперативного залучення правопорушниками технології блокчейн до методів посягань на засади функціонування національної й міжнародної економік та фінансових систем, що забезпечує більш ефективне відтворення відповідних кримінальних практик та має підвищений криміногенний потенціал, а тому зумовлює необхідність проведення комплексного наукового дослідження, що рецензується. Дисертація заснована на критичному переосмисленні доробку вітчизняної кримінально-правової школи у синергії з детальним моніторингом динамічних змін у профільному законодавстві та врахуванням специфіки віртуальних активів як новітнього «інструменту» вчинення правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.

Дисертаційна робота виконана на високому науково-теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено у логічній послідовності, зміст роботи відповідає поставленій меті та завданням, висновки отримали необхідну і достатню аргументацію та є методологічно обґрунтованими. Сутність роботи та отримані результати переконливо свідчать про високий рівень оволодіння здобувачем наукового ступеня методологією наукової діяльності. Порухень академічної доброчесності з боку дисертанта не виявлено. За своїм змістом і загальною

спрямованістю дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 Право (галузь знань 08 Право), а також пройшла належну апробацію. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Є. Ю. Самойлова за темою «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341, від 19 травня 2023 року № 502 та від 3 травня 2024 року № 507), а її автор – **Самойлов Євген Юрійович** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право (галузь знань 08 Право).

Офіційний рецензент:

професор кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
доктор юридичних наук, професор

Вадим ХАРЧЕНКО

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 21:08:11 08.06.2026

Назва файлу з підписом: Харченко Рецензія на дисертацію Самойлова.pdf.asice

Розмір файлу з підписом: 238.8 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Харченко Рецензія на дисертацію Самойлова.pdf

Розмір файлу без підпису: 242.9 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Харченко Вадим Борисович

П.І.Б.: Харченко Вадим Борисович

Країна: Україна

РНОКПП: 2398116272

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 21:08:09 08.06.2026

Сертифікат виданий: "Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг

Серійний номер: 514B5C86A1E5DA1104000000D98D2A000A23CD05

Тип носія особистого ключа: ЗНКІ криптомодуль ІІТ Гряда-301

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Кваліфікований

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
доктору юридичних наук, доценту,
Ользі ШАЙТУРО
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Рибалка Гліба Сергійовича на дисертацію Самойлова Євгена Юрійовича на тему «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право)

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток цифрових технологій, розширення ринку криптовалют та інтеграція технології блокчейн у глобальну фінансову систему не лише відкривають нові економічні можливості, але й створюють суттєві ризики для фінансової безпеки держав. Транснаціональна злочинність усе частіше залучає віртуальні активи як високотехнологічний, анонімізований та мобільний інструмент для приховування, розшарування та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Дисертація Самойлова Євгена Юрійовича присвячена комплексному науковому дослідженню теоретичних, методологічних та прикладних проблем протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, вчинюваній за допомогою віртуальних активів. В умовах адаптації законодавства України до міжнародних стандартів (зокрема, рекомендацій

FATF та Директив ЄС) та імплементації положень Закону України «Про віртуальні активи», обраний автором вектор наукового пошуку є надзвичайно своєчасним, актуальним та має вагоме значення для доктрини кримінального права і правозастосовної практики.

Вивчення рукопису дисертації свідчить, що наукове дослідження виконане на високому науковому рівні із застосуванням сучасних та адекватних методів наукового пошуку, використанням репрезентативної нормативно-правової, теоретичної та емпіричної бази. Належна якість і змістовна цінність виконаної праці підтверджується такими положеннями.

Завданням сучасного кримінального права в умовах цифровізації та інтеграції України до європейського правового простору є не лише консервація традиційних інститутів, але й оперативне та науково обґрунтоване реагування на виклики кримінальної економіки й використання технології блокчейн. Швидке поширення транснаціонального компоненту відмивання кримінальних доходів через анонімізовані цифрові інструменти робить захист фінансових систем держави критично важливим пріоритетом, що прямо підкреслює актуальність теми дослідження Самойлова Є.Ю..

Ступінь обґрунтованості наукових положень, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в роботі, базуються на глибокому методологічному підході та репрезентативній базі. Робота відзначається системністю та чіткою логікою побудови. Здобувачем детально проаналізовано норми Конституції України, Кримінального та Цивільного кодексів України, профільного законодавства, а також закордонний досвід правового регулювання та криміналізації досліджуваного діяння (зокрема, Німеччини, Бельгії, Франції).

Логіка дослідження забезпечується належною структурою (вступ, три розділи, що охоплюють вісім підрозділів, висновки та додатки) та солідною

кількістю використаних джерел. Емпіричну основу роботи склали матеріали судової та слідчої практики, узагальнення звітів Державної служби фінансового моніторингу України, а також аналітичні звіти міжнародних організацій (FATF, MONEYVAL), що підтверджує високий ступінь достовірності отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів. Рецензована праця є першим у вітчизняній науці кримінального права комплексним дослідженням, у якому розроблено цілісну концепцію кримінально-правової протидії відмиванню доходів із використанням інструментів Web3 та віртуальних активів. До найбільш вагомих результатів, що визначають наукову новизну, належать такі:

Дістала подальший розвиток наукова періодизація еволюції вітчизняної доктрини протидії легалізації злочинних доходів. Автор аргументовано виокремив три ключові етапи, довівши, що сучасний етап характеризується вимушеною цифровізацією інституту кримінальної відповідальності через появу «цифрових речей» та децентралізованих фінансів.

Удосконалено підхід до визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 209 КК України. Автор обґрунтував, що ним є суспільні правовідносини у сфері здійснення легальної господарської діяльності та запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, регламентовані відповідним регуляторним законодавством.

Аргументовано специфічну правову природу віртуальних активів як предмета кримінального правопорушення. Здобувач довів, що віртуальний актив у контексті ст. 209 КК України не є класичною річчю чи безготівковими коштами, а виступає особливим нематеріальним об'єктом, який зумовлює виникнення майнових прав у розумінні ст. 190 ЦК України.

Запропоновано оптимізацію ознак предикатного діяння. Автор обґрунтував необхідність заміни термінологічного індикатора зі «злочинного діяння» на «кримінально протиправне діяння», що узгоджується із триваючою реформою кримінальних проступків та міжнародними зобов'язаннями України.

Сформульовано нові підходи до диференціації кримінальної відповідальності через оптимізацію системи кваліфікуючих ознак (зокрема, запровадження спеціальної повторності) та уніфікацію санкцій статті 209 КК України.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Наукове значення роботи полягає в суттєвому збагаченні доктрини кримінального права новими дефініціями та концептуальними моделями кваліфікації цифрових злочинів. Практичне значення підтверджується впровадженням результатів у навчальний процес юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна при викладанні дисциплін «Кримінальне право (Особлива частина)» та «Кримінологія». Крім того, наведені автором рекомендації можуть бути використані у законотворчій діяльності для модернізації КК України та в практичній діяльності органів досудового розслідування та суду при кваліфікації злочинів, пов'язаних із використанням криптовалют.

Повнота викладу наукових результатів у публікаціях. Основні наукові та прикладні положення дисертації Самойлова Є.Ю. повною мірою відображені в 8 опублікованих працях (зокрема, 3 статті у провідних фахових виданнях України та 5 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях). Обсяг та зміст публікацій повністю відповідають чинним нормативним вимогам МОН України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Відзначаючи високий загальний рівень дослідження, його теоретичну глибину та новаторський характер, вважаємо за необхідне висловити кілька дискусійних зауважень та побажань для наукової полеміки під час захисту:

1. У підрозділі 2.2 автор, аналізуючи об'єктивну сторону легалізації майна, вчинюваної з залученням віртуальних активів, пропонує розглядати цей злочин як склад із матеріальним елементом. Водночас, зважаючи на те, що використання віртуальних активів визначено здобувачем як специфічний *спосіб* вчинення дій (набуття, володіння, розпорядження), потребує додаткового роз'яснення, як саме трансформація складу у матеріальний вплине на момент закінчення злочину. Оскільки транзакції у блокчейн-мережах є невідворотними та миттєвими, кримінально протиправне приховування походження майна фактично завершується в момент фіксації транзакції, незалежно від настання подальших наслідків у реальному секторі економіки.

2. При характеристиці суб'єктивної сторони (підрозділ 2.3) дисертант обґрунтовано вказує, що діюча модель кримінального правопорушення за ст. 209 КК України вимагає виключно прямого умислу та спеціальної мети. Разом з тим, на основі аналізу досвіду країн ЄС автор пропонує встановити кримінальну відповідальність за легалізацію з необережності. Дана пропозиція виглядає дещо суперечливою на тлі авторського твердження про те, що наявність спеціальної мети заперечує необережну форму вини. Механізм узгодження цих категорій у межах однієї статті потребував глибшої теоретичної деталізації. Очевидно, тут доцільніше вести мову про професійну недбалість суб'єктів первинного фінансового моніторингу (криптобірж, обмінників), що є самостійним складом діяння.

3. Аналізуючи кваліфікуючі ознаки у третьому розділі, автор пропонує запровадити інститут спеціальної повторності. Проте у тексті дисертації недостатньо чітко розмежовано, чи має така повторність охоплювати предикатні правопорушення у сфері використання комп'ютерних технологій, чи виключно повторні акти легалізації. Крім того, поза увагою залишилося питання кваліфікації розгалужених багатоетапних транзакцій (процесу розшарування або *layering*), які можуть розглядатися як єдиний продовжуваний злочин, а не повторність.

4. Здобувач справедливо акцентує увагу на доцільності посилення кримінальної відповідальності у разі залучення спеціальних суб'єктів — професійних учасників ринку віртуальних активів. Проте у роботі детально не проаналізовано, як саме корелюються заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (криптобірж, постачальників послуг) із персональною кримінальною відповідальністю службових осіб цих установ.

Висловлені зауваження та побажання мають переважно дискусійний та методологічний характер, спрямовані на подальше розгортання наукової полеміки, не знижують загальної високої наукової цінності роботи та не впливають на позитивні результати дослідження в цілому.

Академічна доброчесність. Аналіз рукопису дисертації та опублікованих праць Самойлова Є.Ю. свідчить про повне та неухильне дотримання здобувачем норм академічної доброчесності. Текстових запозичень без посилань, ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації даних не виявлено. Робота є результатом особистих наукових пошуків автора, а використання ідей та концепцій інших науковців супроводжується належними й коректними посиланнями.

Загальний висновок. Дисертація Самойлова Євгена Юрійовича на тему «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна,

одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів» є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному та методологічному рівні.

За своєю актуальністю, науковою новизною, ступенем обґрунтованості результатів та практичним значенням робота повністю відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії...» (зі змінами та доповненнями) та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

Її автор, Самойлов Євген Юрійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право).

Офіційний рецензент:

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна

Гліб РИБАЛКО

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 14:16:45 11.06.2026

Назва файлу з підписом: Рецензія_Самойлов.docx.asice
Розмір файлу з підписом: 3.9 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Рецензія_Самойлов.docx
Розмір файлу без підпису: 4.0 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: РИБАЛКО ГЛІБ СЕРГІЙОВИЧ
П.І.Б.: РИБАЛКО ГЛІБ СЕРГІЙОВИЧ
Країна: Україна
РНОКПП: 3008412814
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 14:16:44
11.06.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000E7800402927A0D07
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00